КРУГЛИЙ СТІЛ

"Головне сьогодні — максимально розкритися перед споживачем"

Ситуація на фінансових ринках розкриває тенденції, спільні для всіх компаній, які здійснюють інвестиційну діяльність

Круглий стіл на тему: "Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: Виклики та перспективи розвитку", який провела Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг за підтримки Проекту USAID "Розвиток ринків капіталу", зібрав широке коло учасників: представників Держфінпослуг, голів та членів рад недержавних пенсійних фондів, керівників компаній з управління активами і адміністраторів недержавних пенсійних фондів, представників банків–зберігачів, а також вчених і спеціалістів з недержавного пенсійного забезпечення.

Валерій Альошин, голова Держфінпослуг, звернувся до присутніх з вступним словом про стан розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. З інформацією про діяльність недержавних пенсійних фондів в умовах світової фінансової кризи виступив член Комісії – директор департаменту нагляду за недержавними пенсійними фондами Андрій Бахмач.

На засіданні круглого столу також розглянули питання переходу до обліку пенсійних накопичень з використанням механізму одиниці пенсійних внесків. Міжнародний експерт з пенсійних питань Проекту USAID "Розвиток ринків капіталу" Гері Хендрікс розповів про міжнародний досвід застосування механізму одиниці пенсійного внеску та стандарт її обчислення, а також можливий варіант переходу діючих НПФ на облік із застосуванням одиниці пенсійних внесків (про що ми детально інформуватимемо наших читачів. – **Ред.**)

Окремі проблемні питання діяльності суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення, зокрема, щодо подання та аналізу звітності НПФ, порушила заступник директора департаменту – начальник відділу аналізу звітності недержавних пенсійних фондів Жанна Рапута.

В процесі дискусії учасники круглого столу висловили різні думки і погляди, а також свої пропозиції відносно диверсифікації активів НПФ, встановленої чинним законодавством, розкриття інформації в системі недержавних пенсійних фондів, випуску державних облігацій з доходністю не нижче рівня інфляції, захисту прав і інтересів учасників системи НПЗ, обнародування статистики і рейтингів НПФ тощо.

Інтерв'ю з Андрієм Бахмачем,

директором департаменту нагляду за недержавними пенсійними фондами Держфінпослуг

– Як вплинула фінансова криза на ринок недержавного пенсійного забезпечення?

— Аналізуючи звітність і спілкуючись з представниками ринку, ми побачили, що НПФ, які з початку діяльності застосовували "агресивну" стратегію інвестування, придбавали акції українських емітентів та виходили за межі встановлених лімітів їхньої диверсифікації, — сьогодні втратили найбільше. У таких фондів спостерігається значне падіння доходності, і проблема полягає в тому, що деякі компанії з управління активами, мабуть, забули про своє основне завдання — збереження накопичень. І те, що стратегія інвестування, яка застосовується іншими фінансовими установами, неприйнятна для недержавних пенсійних фондів. Водночас, ті компанії, які обрали шлях консервативного інвестування, нині почувають себе досить впевнено.

Спостерігається також зниження темпів накопичень, зважаючи на те, що вкладники, особливо юридичні особи, мають проблеми у зв'язку з фінансовою кризою і тимчасово призупинили сплату пенсійних внесків. Хоча в абсолютному вираз цей показник зростає. Водночас, незважаючи на негаразди, спостерігається активність вкладників — фізичних осіб.

Пенсійні накопичення специфічні, це — довгі гроші. Досить складна і особлива процедура отримання вкладниками пенсійних накопичень уже у вигляді виплат. Оскільки накопичення не можна забрати з НПФ достроково, цей ринок отримує деякі привілеї порівняно з іншими фінансовими ринками і надію на те, що на ньому збережеться стабільність. Тому, на мою думку, загальний песимізм, який нині панує на фінансових ринках, все ж таки не слід поширювати на ринок пенсійний. Додам також незважаючи на те, що пенсійні фонди в Європі і Америці суттєво втратили, ми розуміємо, що ці країни від системи накопичувального пенсійного забезпечення не відмовляться.

Фонди існуватимуть і в Україні, а ми як регулятор, і Комісія з цінних паперів докладемо всіх зусиль, щоб максимально пом'якшити вплив кризи на наш ринок, піти назустріч його суб'єктам і намагатися спільними зусиллями мінімізувати її вплив.

– Які НПФ найбільше постраждали в цій ситуації?

— Необхідно дуже чітко розуміти, що вимоги нашого законодавства, особливо щодо диверсифікації активів НПФ, — основна умова, яка все ж таки допомагає фондам за такої скрутної ситуації дивитися з оптимізмом в майбутнє. Отже, постраждали ті НПФ, які недостатньо уваги приділяли цьому питанню. Там, де спостерігалися порушення щодо вимог диверсифікації, — маємо найбільші проблеми. Регулятор також відслідковує збільшення коштів на банківських депозитних рахунках — до 20 %.

– Сьогодні банківські депозити — невеликий рятувальний круг, що може дозволити пенсійним фондам пережити кризу. Учасники круглого столу звернулися до Держфінпослуг і Держкомісії з цінних паперів з проханням зафіксувати в нормативному документі, на зразок постанов Нацбанку, довіл не дотримуватися диверсифікованості по депозитах, щоб у такий спосіб мінімізувати збитки.

— Я вважаю, збільшення в портфелях відсотку депозитних вкладів — питання актуальне. Комісія з цінних паперів дуже виважено підходить до ситуації, яка склалася, і готова прийняти таке рішення. Однак, внесення змін до нормативного акту може зайняти до двох місяців. Разом з тим, звісно обмежень по диверсифікованості — досить серйозне питання, а в умовах кризи всієї фінансової системи — і досить неоднозначне.

– На Круглому столі Ви зазначили, що ради недержавних пенсійних фондів повинні постійно здійснювати моніторинг якості послуг, що надають обслуговуючі компанії (компанії з управління активами, адміністратори недержавних пенсійних фондів, зберігачі). Розкажіть, будь ласка, про це детальніше.

— В сьогоднішній ситуації ради НПФ повинні відігравати ключову роль, відчувати себе основними суб'єктами, які контролюють діяльність компаній з обслуговування недержавних пенсійних фондів. В законі чітко прописано: рада створюється саме для того, щоб здійснювати контроль за поточною діяльністю. А отже, відповідати за стан пенсійних накопичень майбутніх пенсіонерів. Люди, які довірили свої кошти недержавним пенсійним фондам, розуміють, що у фонду є керівний орган, який укладає відповідні договори, залучає компанії для адміністрування і управління активами, виконання функцій зберігача.

Регулятор також вважає, що система НПЗ сьогодні повинна демонструвати максимальну відкритість і прозорість. Щоб кожен споживач, кожна установа розуміли, що відбувається на ринку. Для цього вже зроблені певні кроки. Незабаром набуде чинності положення нашої Комісії про розкриття інформації в системі недержавних пенсійних фондів. Інформація про діяльність НПФ буде розміщена на сайті Держфінпослуг.

Ми повинні розуміти, що в такий складний період головне для нас — максимально відкритися споживачеві, показати, що ми працюємо прозоро, зрозуміло, і тільки так зможемо подолати існуючі проблеми.

Ми продовжуватимемо практику аналізу звітності, за результатами якої звертатимемо увагу компаній на існуючі проблеми. Принагідно підкреслю: тут не йдеться про якісь репресивні дії як з боку як Держфінпослуг, так і Комісії з цінних паперів. Ми розуміємо, що на ринку склалася непроста ситуація, погіршився фінансовий стан компаній.

Зрештою, і в такій ситуації існує певний позитив: він дає нам надію, що в майбутньому відбудеться переоцінка цінностей, особливо тими компаніями, які управляють пенсійними активами, і розуміння того, що специфіка діяльності наших компаній серйозно відрізняється від процесів на інших фінансових ринках.

– Наскільки, на Ваш погляд, знижачи на нинішній стан ринку, доцільно вводити механізм розрахунку одиниці пенсійних внесків?

— Давайте не будемо пов'язувати одиницю з кризою. Вона необхідна, якщо ми говоримо про єдині облікові стандарти, які повинні працювати в нашій системі, щоб вона розвивалась. І питання про чисту вартість активів має бути вирішене. Нині розробляються зміни до положення і необхідні процедури, як перейти до цього механізму, вирішити технологічні питання. Ведеться активна робота з цього напрямку.

Компанії повинні пам'ятати: вони прийшли в цей бізнес, щоб потенційно працювати на другому рівні. Якщо ми не покажемо споживачеві і державі, що готові перейти на інший якісний рівень роботи, я думаю, складно буде говорити про перспективи розвитку.

Нам потрібна чітка, прозора інформація, щоб розуміти, що робити в даній ситуації.

■ Інтерв'ю провела **Наталя ЗАХАРЕВИЧ**

ГОВОРЯТЬ УЧАСНИКИ КРУГЛОГО СТОЛУ

"Потрібно навчитися правильно реагувати і регулювати"

О. Олекса ПЕТРІВ,
секретар Наглядової ради НПФ "Покрова":

— Основа успіху у справі недержавного пенсійного забезпечення — викликати у людей довіру до системи. Серйозну відповідальність за це мають взяти на себе ради фонду: як особисту, так і суспільно-громадську. Якщо серед членів рад превалюватимуть саме такі люди, система відбудеться, зможе нормально функціонувати і відродить довіру до суспільних інститутів в державі.

Тому насамперед звертаємося до держави і просимо, розуміючи важливість цього завдання, нам допомогти: контролювати жорстко, але не жорстоко. По-перше, зважаючи на ситуацію, піти на поступки відносно диверсифікації активів, адже, щоб якось підвищувати доходність в період кризи, КУА реально можуть заробити кошти лише через банківський депозит.

По-друге, звертаємося до Держфінпослуг з проханням спільно з ДКЦПФР, мінекономіки, лобіювати перед Мінфіном питання випуску ОВДП.

Ми повинні розуміти: гроші пенсійного фонду - довгі накопичення, що зберігаються в активах, і в період кризи вони оцінюються за ринковою вартістю. Саме тому компанії мають бути прозорими, здійснювати щоденну оцінку активів, щоб відслідковувати, що діється сьогодні в нашій системі.

Ганна НЕЧАЙ,
радник голови Держфінпослуг:

— Сьогоднішня криза — генеральна репетиція майбутнього системи НПЗ, як добровільної, так і обов'язкової. Тому що криза — фінансово-економічна. Економічна її частина б'є по солідарній системі: через скорочення робочих місць, фондів заробітної плати зменшуються відрахування до солідарної системи. І ми починаємо розуміти, що згодом в країні вона не може бути єдиною. Фінансова криза б'є по фондовому ринку, по накопичувальній частині, тому що той, хто працює з грошима, інвестує їх у цінні папери. І ми знову розуміємо, чому накопичувальні системи не можуть дати бажаного результату протягом короткого проміжку часу, і лише тривалий період накопичень вирівнює флуктуацію ринку. І як не дивно, добре, що криза починається сьогодні, коли наша система знаходиться в зародку і можна перевірити готовність всіх суб'єктів ринку працювати на ньому, а не очікувати, що ринок працюватиме на нас.

Хто на ринку виявився не готовим до кризи? У першу чергу, ради пенсійних фондів, які повинні проводити моніторинг роботи компаній з управління активами, відслідковувати, наскільки коректно вони і адміністратори НПФ ведуть себе на ринку, а головне — підтримувати довіру до пенсійного фонду. Ми забули, що рада — дійсно, орган довіри.

Суб'єкт системи, який, зі зрозумілих причин, виявився не готовим до роботи в умовах кризи, — КУА: ми давно говоримо, що фінансові ринки України недорозвинені, бракує ліквідних цінних паперів і т.п.

До кризи також виявилися неготовими три регулятори — вони також повинні зробити висновки і перебудувати свою роботу.

Особливостей системи, зокрема, "гравців" фондового ринку, не розуміє НБУ, приймаючи рішення, які зважають компаніям з управління активами реагувати на кризу. Можливо, тому, що Держфінпослуг не виявила наполегливості, поясняючи свої позиції при прийнятті рішень. Адже Комісія має можливість підказувати НБУ, коли йдеться про особливості регулювання суб'єктів ринку.

Потрібно не забувати, що первісна мета системи НПЗ — захист і схоронність накопичень. Потрібно турбуватися про те, щоб в будь-який період існування ринку прибутковість максимально перевищувала інфляцію або потім перекривала її, якщо втрачений один з періодів.

Дуже важлива складова системи — забезпечення справедливого розподілу отриманого прибутку фонду і гарантування права учасників на те, що гроші в системі обліковуються правильно. Тому що учасників фонду можна "образити" неправильним розподілом отриманих коштів. А в цьому вже проявляється кваліфікація адміністраторів, що особливо важливо в період кризи: незалежно від того, висока чи мала прибутковість, вона має бути правильно облікована і розподілена.

Сьогодні ми повинні слідкувати за тим, щоб суб'єкти ринку підвищували свою кваліфікацію. У першу чергу, КУА, яким необхідно зберегти накопичення, щоб вони не знецінилися. І лише потім — прижитися, тобто забезпечити їхню прибутковість. Можливо, необхідно прописати окремі нормативні вимоги до рад фондів, які вимагатимуть посиленої уваги до поведінки КУА і адміністраторів. Сьогодні фактично, відсутня відповідальність членів рад.

Потрібно підвищувати кваліфікацію регуляторів, які здійснюють вплив на ринок, приймаючи нормативно-правові акти. Якщо регулятори не зроблять необхідних висновків, як би ми не пропагували систему, вона не запрацює.

Не проаналізувавши детально можливі наслідки кризи, яка лише починається, немає сенсу говорити про запуск другого рівня системи.

Якщо не навчимося правильно реагувати і регулювати, до другого рівня буде дуже важко дістатися.

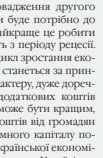

Тетяна ЗАХАРАШ,
голова ради ВНПФ "Український пенсійний фонд":

— Я добре розумію відповідальність рад і, зокрема, голови ради відносно захисту прав і інтересів учасників.

Тому дуже важливо, щоб пенсійний фонд, адміністратор і КУА мали можливість отримувати інформацію. Ми звертаємося до регуляторів з проханням виставляти на сайтах інформацію, наприклад, про засідання консультативних груп з повним переліком питань, які там обговорюватимуться.

Нам потрібна чітка, прозора інформація, щоб розуміти, що робити в даній ситуації.

КОМЕНТАР ФАХІВЦЯ

Виклики на 2009 рік: правильний вибір часу

Гері ГЕНДРІКС, *Старший радник з пенсійних питань/Керівник відділу пенсійної реформи Проекту USAID "Розвиток ринків капіталу"**

2009 рік буде унікальним роком: важка криза викриває як короткострокові, так і довгострокові проблеми пенсійної реформи. У короткостроковій перспективі українським пенсіонерам потрібний захист від очікуваного високого рівня інфляції. Протягом періоду економічного спаду робочих місць буде ставати дедалі менше, і ще менше з цих робочих місць будуть доступними для пенсіонерів. Більше, ніж будь-коли, їхні пенсії потребують захисту від інфляції.

Що стосується довгострокової перспективи, для забезпечення отримання працівниками достойних пенсій, які дійсно зможуть їм допомогти після виходу на пенсію, необхідно якомога швидше зробити дві речі. По-перше, пенсії з першого рівня пенсійної системи, тобто з солідарної системи, повинні бути передбачуваними як для пенсіонерів, так і для Уряду. Працівники повинні знати, на яку пенсію вони можуть розраховувати, а відразу після виходу на пенсію вони повинні бути впевнені, що вартість їхньої пенсії не зменшиться внаслідок інфляції. Урядку також потрібна ця впевненість. Він також повинен мати змогу передбачати вартість забезпечення пенсій та планувати. По-друге, і цього важко буде досягти, необхідно скоротити вартість пенсій, які виплачуються з першого рівня. Українські працівники та їхні роботодавці просто не можуть продовжувати сплачувати внески за дедалі вищими і вищими тарифами. Існує тільки декілька варіантів, як скоротити вартість солідарних пенсій. Один із варіантів - підвищення пенсійного віку. Якщо працівники після виходу на пенсію хочуть отримувати хороші пенсії, вони повинні працювати довше. Не всім це подобається, але це факт. На поступки також повинні піти ті, хто отримує спеціальні пенсії. Пенсії працівникам, що працюють у шкідливих умовах, також повинні фінансуватись наперед, тобто через індивідуальні накопичувальні рахунки. Ми поговоримо про це детальніше у наступній публікації.

Важливою умовою скорочення витрат за першим рівнем пенсійної системи та одночасного збільшення розміру пенсій є авансове фінансування. У працюючих пенсій повинні бути внески, і вони на це заслуговують. Єдиним, мабуть, шляхом досягнення цієї мети є заощадження коштів на майбутню пенсію. Ось чому Уряд повинен, не гаючи часу, вже зараз підготувати усе необхідне для впровадження другого рівня пенсійної системи. За цим компонентом пенсійного забезпечення кожний працюючий матиме персональний накопичувальний рахунок. На цей рахунок спрямовуватиметься частина пенсійних відрахувань з заробітної плати кожного робітника з метою подальшого інвестування, причому як основна сума на пенсійному накопичувальному рахунку, так і отриманий інвестиційний прибуток використовуватиметься для збільшення їх пенсійних виплат. Можливо, вже час розглянути можливість підвищення розміру пенсій усім працюючим за рахунок забезпечення рівності майбутніх пенсіонерів, незалежно від їхньої статі. Це є наразі помітною світовою тенденцією, так що жінкам України буде доцільно приєднатися до світової практики. Якщо довести пенсійний вік жінок до пенсійного віку чоловіків, у всіх працюючих були б однакові стартові умови, до того ж жінки отримували б більшу пенсію, ніж сьогодні. Відповідно до особливостей другого рівня пенсійної системи, чим довше людина працює і чим більше коштів вона заощаджує, тим більше коштів вона матиме після виходу на пенсію.

Недоцільно впроваджувати другий рівень пенсійної системи під час серйозної рецесії в економіці. Якщо підприємства не інвестують у розвиток виробництва через падіння попиту споживачів на їхню продукцію, закачування коштів на ринки капіталів, - у даному разі ті внески, що накопичилися на персональних рахунках працюючих, - не призведе до більш помітного зростання економіки. Навпаки, це лише сприятиме штучному зростанню цін на цінні папери. Тоді чому потрібно поспішати? Необхідно врахувати, що на впровадження другого рівня пенсійної системи буде потрібно до трьох років, причому найкраще це робити коли економіка виходить з періоду рецесії. Коли почнеться новий цикл зростання економіки, а це обов'язково станеться за принципом її циклічного характеру, дуже доречною буде пропозиція додаткових коштів для інвестування. А що може бути кращим, ніж пропозиція таких коштів від громадян України? Відплив іноземного капіталу погіршив поточний стан української економіки, так що буде лише на користь Україні, якщо у подальшому український фондовий ринок меншою мірою покладатиметься на іноземний капітал.

Якщо Уряд розпочне активні дії в цьому напрямку вже зараз, Україна, маючи потенційний інвестиційний капітал, буде краще готова зробити внесок в економічний розвиток та підтримати нову пенсійну систему з метою підвищення пенсій кожного працелюбного громадянина країни.

**Думки, висловлені у даній статті, є власними думками автора і необов'язково співпадають з думками USAID або Проекту USAID "Розвиток ринків капіталу".*